

Responsum om vielse i det fri

Dette responsum er udarbejdet i marts 2011 efter anmodning fra biskopperne, som ved det kommende bispemøde ville drøfte muligheden af vielser i det frie (uden for kirken rum). De havde bedt to personer om – uafhængigt af hinanden – at udarbejde en udtalelse. Efterfølgende er min udtalelse.

Spørgsmålet om vielse i det fri eller i private omgivelser har – så vidt jeg kan se og huske – ikke været til drøftelse blandt biskopperne i arbejdet forud for liturgireformen fra 1992, og heller ikke i liturgikommissionen i 1980'erne (jf. Betænkning nr. 973 om Døb og brudevielse, Kbh. 1983).

Min personlige vurdering er den, at der er flere aktuelle faktorer, der kan tale for en mere liberal praksis end hidtil med hensyn til dispensationer til vielser i det fri eller i private omgivelser. Men vielse i kirken bør efter mit skøn opretholdes som det normale, og muligheden for at få foretaget vielse i det fri bør ikke gøres til en rettighed for brudepar eller til en pligt for præsten – kun en mulighed i et eller andet omfang.

I det følgende vil jeg prøve at overveje, hvilke muligheder og begrænsninger der er i de foreliggende retsregler og autoriserede ritualer, samt om det er nødvendigt eller hensigtsmæssigt med nye retsregler og liturgiske ordninger.

De autoriserede ritualer

Kirkelig vielse skal foretages efter et af de autoriserede ritualer, og dem er tre af:

- Brudevielsesritualet autoriseret 24. marts 1897, som formentlig er gået næsten helt ud brug. I forbindelse med autorisationen af det nye ritual i 1897 blev autorisationen af det ældre ritual ophævet.
- Brudevielsesritualet af 19. juli 1912, som fortsat bruges i et eller andet omfang.
- Ritual for vielse (bryllup) autoriseret 12. juni 1992, som findes i den aktuelle ritualbog og salmebog.

Jeg vil især koncentrere mine bemærkninger om ritualet fra 1992, som i overensstemmelse med den aktuelle lovgivning klart forudsætter, at brylluppet foregår i en kirke. Det står eksplicit i ritualets indledende kursivbemærkning, men fremgår i øvrigt også af hele forløbet med præludium og postludium, mange salmer, sungne menighedssvar og omtale af alteret i de praktiske anvisninger for præstens og brudeparrets placering i kirken.

Vielsesritualet fra 1992 har som helhed gudstjenestekarakter med indledende salme, kollekt og skriftlæsning og afsluttet med kollekt, velsignelse og salme svarende til liturgikommissionens forslag (jf. Betænkning 973, Kbh. 1983, s. 90-91). Denne gudstjenestekarakter kan i princippet godt opretholdes ved vielse i det fri eller i private omgivelser, men det vil i praksis nok kræve

mindre afvigelser fra ritualet. Sådanne mindre afvigelser har biskoppen dog kompetence til at tillade efter den aktuelle bekendtgørelse (nr. 547 af 15.12.1969 § 3, stk. 3). Hvis præsten ikke kan påregne medvirken af kirkemusikere (minimum en kirkesanger), vil der i mange tilfælde blive praktiske og musikalske problemer med at foretage vielsen i overensstemmelse med ritualet fra 1992.

Vielsesritualet fra 1912 vil være nemmere at gennemføre i det fri, da det ikke eksplicit forudsætter, at der synges salmer, og da den afsluttende kollekt kan udelades. Forskellen hænger sammen med, at 1912-ritualet har samme hovedstruktur som de tidligere vielsesritualer, som var beregnet til at indgå som del af en almindelig søndagsgudstjeneste.

Hvis man ønsker – hvad jeg dog ikke vil anbefale – at vielse i det fri skal være en ordinær mulighed for brudepar, vil det nok være en fordel med et helt nyt autoriseret ritual.

Retsregler

Den afgørende formelle begrænsning på nuværende tidspunkt for vielser i det fri eller under private forhold er den gældende bekendtgørelse nr. 547 af 15.12.1969 om vielse inden for folkekirken. I § 3, stk. 1 foreskrives, at vielse foretages i kirken. I stk. 2 er der en undtagelsesbestemmelse, hvorefter biskoppen kan tillade, »at vielse foretages i brudens hjem eller et andet sted, såfremt parterne og præsten er enige derom«. Denne undtagelsesbestemmelse er dog begrænset til situationer, hvor »særlige grunde taler derfor«.

Biskoppernes praksis med hensyn til dispensation til vielse uden for kirken rum er på nuværende tidspunkt meget restriktiv, så vidt jeg er orienteret. Jeg kan ikke se store problemer med at justere praksis i mere liberal retning, men der vil være grænser for, hvor liberal praksis kan blive, hvis det skal være inden for rammerne af den eksisterende bekendtgørelse.

Hvis man ønsker udvidede muligheder for at tillade vielser i det fri eller i private omgivelser, vil det kræve en ny bekendtgørelse med udvidede dispensationsmuligheder for biskoppen. Den gældende ægteskabslov indeholder ikke (i modsætning til den tidligere ægteskabslov fra 1922) bestemmelser om, at kirkelig vielse skal foregå i kirken, så ægteskabsloven er ikke i sig selv til hinder for, at der bliver udvidede muligheder for kirkelig vielse i det fri eller i private omgivelser. Det vil være muligt at anmode kirkeministeriet om at liberalisere den nuværende bekendtgørelse. Jeg vil dog ikke forvente, at kirkeministeriet vil være indstillet på at lave en ny bekendtgørelse i den aktuelle situation, hvor nogle i folketinget overvejer at forsøge at få vedtaget en helt ny ægteskabslov, som i givet fald vil udløse en ny bekendtgørelse. Men hvis man ønsker udvidet mulighed for vielse i det fri eller i private omgivelser, kan det være yderst relevant at være opmærksom på de situationer, der eventuelt vil opstå i den kommende tid.

Den tidligere ægteskabslov fra 1922 bestemte i § 35, at kirkelig vielse foregår i kirken. Der var dog også her (i samme paragraf) en undtagelsesbestemmelse, hvorefter brudeparret ved kongelig bevilling kan »opnå Ret til at lade Vielsen foregaa i Brudens Hjem eller et andet Sted, hvorom der mellem Bru-

defolkene og den Myndighed, for hvem Ægteskab skal indgaas, træffes Aftale«. Muligheden af at lade vielsen foregå et andet sted end i kirken har altså hævd i ældre praksis og ældre lovgivning, men jeg ved ikke noget om, i hvilket omfang muligheden blev brugt. Ved den nye ægteskabslovgivning i 1969 blev bestemmelsen om, at kirkelig vielse skal foregå i kirken, flyttet fra selve loven til den opfølgende bekendtgørelse. Og retten til at meddele dispensation til vielse uden for kirkens rum blev flyttet fra kongelig bevilling til bispeniveau. Samtidigt ser det ud til, at betingelsen for dispensation i bekendtgørelsen fra 1969 blev skærpet, således at dispensation kun kan gives, »når særlige grunde taler derfor«.

Historisk og principielt

Et udmærket og relativt kortfattet overblik over den historiske udvikling af brudevielsesritualet i Danmark findes i Jette Holms »Historisk indledning om brudevielsesritualet« i liturgikommissionens betænkning om »Dåb og brudevielse« (Kbh. 1983, s. 62-88). Karakteristisk i denne sammenhæng er, at brudevielsen efter Luthers opfattelse og den tidligste danske praksis efter reformationen består af to forskellige handlinger, der i princippet er selvstændige og også kan foregå forskellige steder:

1. Den borgerlige og juridiske aftale om indgåelse af ægteskab, hvor det centrale er parternes gensidige ja og præstens offentlige bekendtgørelse af ægteskabet. Ifølge Palladius' Alterbog fra 1556 kan denne del foregå foran kirkedøren eller i kirken. Senere hen foregik den altid i kirken, men ofte et andet sted i kirkerummet end den sidste del.
2. Den opfølgende særlige kirkelige handling foregår for alteret i kirken og består af bibellæsninger om ægteskabet og en afsluttende bøn under håndspålæggelse. Denne særlige kirkelige del bliver ofte kaldt »kirkelig velsignelse« (således også Jette Holm), men dette navn er efter min vurdering ikke dækkende for, hvad der faktisk foregår i ritualen, hvor der er skriftlæsninger og bøn, men ikke nogen egentlig velsignelse. Der er snarere tale om forbøn og forkyndelse ved hjælp af bibelcitater, der perspektiverer parternes gensidige ja og sætter ægteskabet ind i en større skabelsesteologisk sammenhæng.

Denne principielle opdeling i to forskellige handlinger (eller aspekter) er stadigvæk relevant for teorien og teologien omkring den kirkelige vielse. I givet fald er der ikke noget, der binder det første aspekt ved brylluppet til at foregå i en kirke. Det adskiller sig i teorien ikke fra det, der foregår på rådhuset. Den eneste forskel er, at det ved en kirkelig vielse er præsten og ikke borgmesteren, der på samfundets vegne spørger og konstaterer, at ægteskabet nu er indgået.

Det principielle spørgsmål i denne sammenhæng må blive, om det er nødvendigt, at den særlige kirkelige del af brylluppet med skriftlæsninger, bønner, tale og salmer foregår i en kirke. Svaret må vel være (det er i hvert fald mit enkle svar), at det ikke er strengt nødvendigt, men det mest naturlige i situationen og det mest praktiske.

I de to ældre ritualer fra 1897 og 1912 er det stadigvæk muligt at sætte en skillestreg på det sted i rituallet, hvor man går fra den første »borgerlige« del af rituallet til den anden »kirkelige« del af rituallet. I 1897 markeres skellet med ordene »Da I nu have givet eder i Ægteskab sammen, saa hører først af Guds Ord, hvorledes han selv har stiftet denne Stand«. Og i ældre ritualbøger er der faktisk også en streg på dette sted. I 1912-ritualet markeres skellet af ordene »Så velsigne Gud eder til at leve rettelig i Ægtestanden«. I praksis har den kirkelige kontekst dog normalt været markeret ved, at der til indledning har været sunget en salme og holdt en tale, og i endnu ældre tid ved, at brudevielsen normalt foregik under en ordinær gudstjeneste søndag morgen. Så den principielle distinktion mellem det borgerlige og det kirkelige aspekt har været svær at observere i praksis, og man skal langt tilbage i tiden for at se en ydre markering af distinktionen i form af et sceneskift.

I det seneste ritual fra 1992 er er det borgerlige aspekt og det kirkelige aspekt integreret i overensstemmelse med rituallets gudstjenestekarakter. Det kirkelige aspekt indleder brylluppet med indgangssalme, hilsen, indledende bøn og læsning, samt anden salme og tale. Og det afslutter også brylluppet med forbøn, fadervor, salme, slutningskollekt, velsignelse og udgangssalme. Den borgerlige og ægteskabsstiftende del befinder sig i midten under rubriken: Tilspørgsel og erklæring. I princippet giver det stadigvæk god mening at skelne mellem de to forskellige aspekter i brylluppet, det borgerlige og det kirkelige, men i praksis er de to aspekter integreret så meget, at det er svært at skille dem ad.

1992-ritualet er udformet under den forudsætning, at handlingen normalt foregår som en selvstændig kirkelig handling i en kirke, og det gør det nok svært i praksis at bruge rituallet helt uden ændringer ved vielse i det fri.

Rettigheder og pligter

Når et bryllup foregår i en kirke, er der i lovgivningen forholdsvis klare regler om rettigheder og pligter for både brudepar, præst og den øvrige kirkebetjening. Disse forholdsvis klare regler bliver – så vidt jeg kan se – mere eller mindre sat ud af kraft, når vielser foregår i det fri. Det er relevant at være opmærksom på, hvad enten man overvejer at liberalisere praksis med hensyn til at give dispensationer til vielser i det fri eller i private lokaler, eller overvejer at gøre vielser i det fri til en mere ordinær mulighed. Det vil jeg dog ikke gøre noget forsøg på at forholde mig til i dette responsum – kun gøre opmærksom på problemfeltet.

Holger Villadsen
Radsted, den 23. marts 2011